

- Kurumsal**
- Biz kimiz?
- Vizyon ve Misyon
- berikan tanıtım

Berikan Yayınevi Hakkında

BİZ KİMİZ ?

Berikan Yayınevi; insana, topluma ve Türk kültürüne hizmeti ilke edinen bir yaklaşımla kurulmuştur. Yayınevimiz, 1993 yılında resmen faaliyete geçen Berikan Elektronik Basım Yayım Reklam Turizm Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi adına hizmet vermektedir.

Ankara'da yayın sektörüne dahil olan yayınevimiz, kısa zamanda kendi alanında iddialı bir konuma gelmiştir.1000'in üzerinde farklı kategoride ulusal ve uluslararası yayın yaparak dünyayın pek çok kütüphanesinin envanterine girmiştir olup Türk kültürüne katkı sunmaya devam etmektedir.

Kendi basım tesislerini ve dağıtım ünitesini de devreye sokan Berikan Yayınevi, bugün çok sayıda yayınevi ve kitap firmasıyla işbirliği içinde hizmetlerini sürdürmektedir.

© 2020 Berikan Yayınevi - Tüm hakları saklıdır. | GMK Bulvan No:80/1 Maltepe Ankara TÜRKİYE - Tel: +903122326218 - Faks: +903122321499 - berikan@berikanyayinevi.com.tr
Berikan Yayınevi sitesinde kullanılan kitap, dergi, bülten, dijital eser, fotoğraf, haber gibi içeriği, sitenin görünüm ve teknik değerlerini önceden haber vermeksizin değiştirme hakkını saklı tutar.

erisayar

Azerbaycan Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun
100. Yılında

Er Kişi

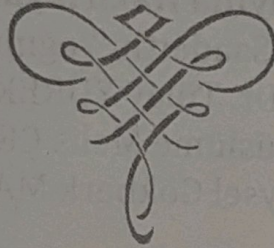
EBULFEZ ELÇİBEY'E

ARMAĞAN

Yayına Hazırlayanlar
Prof.Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ
Dr. Tülay YÜREKLİ
Dr. Müslüme Melis ÇELİKTAŞ
Veysel Gökberk MANGA

*Azerbaycan Türk Cumhuriyeti'nin
Kuruluşunun 100. Yılında*

**ER KİŞİ
EBULFEZ ELÇİBEY'E
ARMAĞAN**

Yayına Hazırlayanlar

Prof.Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ

Dr. Tülay YÜREKLİ

Dr. Müslüme Melis ÇELİKTAŞ

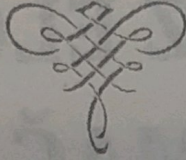
Veysel Gökberk MANGA

Ankara 2018

*Bu kitabın bütün hakları yazarlarına ve yayıncısına aittir.
Kitaptaki yazılardan yazarları sorumludur.*

Azerbaycan Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 100. Yılında

ER KİŞİ EBULFEZ ELÇİBEY'E ARMAĞAN

Yayına Hazırlayanlar

Prof.Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ

Dr. Tülay YÜREKLİ

Dr. Müslüme Melis ÇELİKTAŞ

Veysel Gökberk MANGA

ISBN: 978-605-7501-16-5

Genel Yayın Yönetmeni

Cuma AĞCA

Kapak/Sayfa Düzeni

Biçer YILDIRIM

Baskı & Cilt

Berikan Ofset Matbaa

Y.Mahalle-Gersan/ANKARA

Matbaa Sertifika No: 13642

BERİKAN YAYINEVİ

Kültür Mah. Kızılırmak Cad. No: 61/6 Gonca Apt.

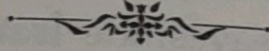
Çankaya-Kızılay/ANKARA

Tel: (0312) 232 62 18 Fax: (0312) 232 14 99 ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
Pınar YİĞİT TÜRKER TÜRKLÜĞE VE BAĞIMSIZLIĞA ADANMIŞ BİR ÖMÜR: EBULFEZ ELÇİBEY (1938-2000).....	13
Abdolvahid SOOFİZADEH SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE TÜRKLERİN DOĞU ANADOLU VE AZERBAYCAN BÖLGELERİNE YERLEŞMELERİ.....	35
Ahmet TOKSOY ARSLAN YABGU	45
Cihat AYDOĞMUŞOĞLU BİN YILLIK BİR TÜRK ŞEHİRİ: TEBRİZ (13-14. YÜZYILLAR-İLHANLI HÂKİMİYETİ).....	57
Derviş Osman AHMEDOĞLU VEDA GÜNÜ	83
Dilara ÇİMEN ARAMIZDAN AYRILIŞININ 18. YILI ADINA EBULFEZ ELÇİBEY ANISINA KIZI ÇİLENAY ALİYEVA VE DAMADI AGİL SEMEDBEYLİ İLE SÖYLEŞİ	89
Elesger SİYABLI EBULFEZ ELÇİBEY'İN MİLLİ TARİH KONSEPSİYASI VE AZERBAYCAN TARİHİNİN SAHTALAŞDIRILMASINA KARŞI MÜBARİZESİ.....	113
Hakan KURT THE DAILY TELEGRAPH GAZETESİNDE DAĞLIK KARABAĞ OLAYLARININ BAŞLANGICI.....	147
Haluk ÖLÇEKÇİ AZERBAYCAN MİLLİ MÜSTAKİLLİĞİNİN MİMARLARI RESULZADE, ELÇİBEY VE BASIN.....	161
Prof. Dr. Hasan BAHAR BU DÜNYADAN BİR ELÇİBEY GEÇTİ: ELÇİBEY'İN ÜLKESİ AZERBAYCAN	181
Kibar TAŞ 1917-1923 ARASI TÜRK-SOVYET VE AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ	207
Kubilayhan ERMAN AFGANİSTAN'DAKİ SOVYET İŞGALİNİN TÜRK DÜNYASINA ETKİLERİ	231

Mehmet Emin RESULZADE	
YAŞASIN TÜRKİYE CUMHURİYETİ	253
Mirza Bala MEHMETZADE	
"DİFAİ" VE "MÜSAVAT" FIRKALARI	261
Mustafa GÖKÇE	
AZERBAYCAN VE HAZAR ENERJİ KAYNAKLARI	273
Miyase Koyuncu KAYA-Yaşar BAYTAL	
TEHCİR SONRASI ERMENİ PROPAGANDALARI VE	
EDWARD TASHJI	297
Mustafa GAZEL	
EBULFEZ ELÇİBEY HAKKINDA KAFALI HOCALARLA	
SÖYLEŞİ	323
Mustafa UYAR	
İLHANLI ORDUSUNUN TEÇHİZATI VE BUNLARIN ÜRETİMİNE	
DAİR VERİLER	339
✓ Müslüme Melis ÇELİKTAŞ	
NADİR ŞAH'IN DEHLİ HAREKÂTI VE BU OLAYIN TÜRK	
TARİHİNDEKİ ÖNEMİ	361
Necat ÇETİN	
RUS ZULMÜ YÜZÜNDEN AZERBAYCAN'IN KARABAĞ	
BÖLGESİNDEN KAÇIP TOKAT ZİLE İLÇESİNE GELENLERİN	
KURDUĞU SÜLEYMANİYE KÖYÜ 1926 YILI NÜFUS ESAS	
DEFTERİNİN İNCELENMESİ	373
Özgür TÜRKER	
ELÇİBEY'İN DÜŞÜNCE VE EYLEMLERİNDE M. KEMAL	
ATATÜRK ETKİSİ	383
Saadettin Yağmur GÖMEÇ	
AZERBAYCAN'DA ESKİ TÜRK ÇAĞI	397
Serdar SARISIR	
MİLLİ TÜRKİSTAN BİRLİK KOMİTESİ BAŞKANI VELİ	
KAYYUM HAN VE ADNAN MENDERES'E GÖNDERDİĞİ MEKTUP	425
Seyfettin ALTAYLI	
BATI AZERBAYCAN-ZENGUZER NEDEN ERMENİLERE VERİLDİ?	445
Tuba TOMBULOĞLU	
TÜRK BASININDA ELÇİBEY	465
Veysel Gökberk MANGA	
KATOLİK SEYYAHLARA GÖRE TEBRİZ VE AZERBAYCAN'A	
BİR BAKIŞ	483
Yahya AYDIN	
"BÜTÖVLEŞME, MİLLETLEŞME, DEVLETLEŞME"	
EKSENİNDE ELÇİBEY'İN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINA İLİŞKİN	
GÖRÜŞLERİ	499
Yaşar KALAFAT	
TÜRK LÜK BİLİMCİ EBULFEZ ELÇİBEY	531

NADİR ŞAH'IN DEHLİ HAREKÂTI VE BU OLAYIN TÜRK TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

Nadir, Horasan'ın sınır şehri Abiverd'de yaşayan, bugünkü Türkiye, İran, Azerbaycan, Irak ve Türkmenistan Türklerinin ataları olan⁵⁷⁷ Oğuzların Avşar/Afşar boyunun⁵⁷⁸ "Kırklı/Kırıklı"⁵⁷⁹ obasına mensuptur. 1688 yılında dünyaya gelen Nadir, Dagird/Dergez köyünde⁵⁸⁰ bulunan İmam Kulu Beg'in oğludur.⁵⁸¹ Babasını küçükken kaybetmiş⁵⁸² ve 14-15 yaşından itibaren aşiretini ayakta tutmak için diğer aşiterlerle savaşmak zorunda kalmıştır.⁵⁸³ Gençliğinde Nesa'da Türkmenlerle, Habuşan'da Çemişgezek Kürtleri ile Merv'de Özbekler ve Tatarlar ile hatta kendi boyu Avşarlar ile dahi mücadelelere girişmiş;

⁵⁷⁷ Faruk Sümer, **Oğuzlar**, İstanbul 1992, s.VII.

⁵⁷⁸ Kaşgarlı Mahmud Avşarları 22 Oğuz boyundan altıncı olarak zikreder ve damgasını gösterir. Bakınız, Kaşgarlı Mahmud, **Divan-ı Lügat-it-Türk**, C. I, Çev. B.Atalay, Ankara 1998, s.56.

⁵⁷⁹ Prof.Dr Faruk Sümer'e göre, Nadir'in mensup bulunduğu "Kırklı" oymağının, "Eberlü" veya "Gündüzlü"den çıkmış olması en kuvvetli ihtimaldir. Bakınız, F.Sümer, **Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Ankara 1992, s.191.

⁵⁸⁰ Nadir'in doğum yeri hakkında birden fazla görüş bulunmaktadır. V.Minorsky'de Kübkan'da doğduğu belirtilmektedir (Bakınız, V.Minorsky, "Nadir", **İslam Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul 2006, s.21; Zeki Velidi Togan, Muhammedabad (Deregez) yakınında "Şilgan" (Destcerd) köyünde doğduğunu belirtmektedir (Bakınız, A.Z.Velidi Togan, **Bugünkü Türk ili Türkistan ve Yakın Tarihi**, İstanbul 1981, s.198).

⁵⁸¹ Nadir'in doğum tarihi hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Kimilerine göre doğum tarihi 1099, kimi araştırmacıların iddiasınca 1100 senesidir. Bakınız, L.Lockhart, **Nadir Shah**, Lahore 1976, s.20.

⁵⁸² James Fraser, **History of Nadir Shah**, London 1742, s.72.

⁵⁸³ Tahir Sevinç, "Nadir Şah'ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları", **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 24, Isparta 2011, s.14.

cesaret ve kahramanlığını ortaya koymuştur. Halkı onu Nadir Kulu olarak tanımaktadır.⁵⁸⁴

Nadir, orta halli bir ailenin çocuğu olmasına rağmen pek çok mücadeleye göğüs germiş ve Türklüğün ona kattığı bilgelik, cesaret ve kahramanlık sayesinde İran tahtına çıkmayı başarmıştı. Afganistan kabilelerinden Gılzaylar, Ruslar ve Osmanlıların, İran topraklarını istila ettikleri bir sırada ortaya çıkarak önce müstevlileri İran topraklarından çıkarmış, sonra da İran'ın birliğini temin etmiştir. 1736-1739-1740 yıllarında batıda Osmanlı Devletinin gücünü yitirmeye başladığı dönemlerde, Doğu'da Babürlü Devletinin güçsüzlüğü ve Türkistan cephesinde güçlü bir Türk devletinin bulunmaması Nadir Şah'ın, Hindistan ve Türkistan'a başarılı seferler düzenlemesine ve söz konusu coğrafyaya hâkim olmasını sağladı. Bu muvaffakiyetler ile de Asya'nın büyük cihangirleri arasında yer aldı.⁵⁸⁵

1730 yılında İsfahan'a giderek Afganları buradan çıkarmış ve III. Şah Tahmasb'ın veziri ve güvenilebilir komutanlarından biri olmuştu. 1732 yılında Şah Tahmasb'ı devirerek onun sekiz aylık oğlu Şah Abbas'ı tahta geçirdi ve bir süre sonra da yönetimi devraldı.⁵⁸⁶

Nadir Şah, 1736'da İran topraklarının hükümdarı oldu. Safevî hanedanlığını yenerek İsfahan'ı ele geçirdi ve Avşar hanedanlığını kurdu. Bu tarihte Osmanlı Devleti ile başlayan barış görüşmeleri ile batıdan gelebilecek tehditleri ortadan kaldırdı.⁵⁸⁷ Ancak bu sırada Osmanlı-Rus-Avusturya savaşı patlak verdiğinden, doğuda Kandahar üzerine yürümeye karar verdi. 1738'de, Nadir Şah, Afganistan'daki Hotaki hanedanlığına ait Kandahar'ı fethetti. Burada kendi adı ile anılan "Nadirabad"

⁵⁸⁴ Abdurrahman Ateş, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, Doktora Tezi, Isparta 2001, s.37.

⁵⁸⁵ Ateş, *a.g.e.*, s.121.

⁵⁸⁶ Sevinç, *a.g.m.*, s.14.

⁵⁸⁷ *I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları*, 3 Numaralı Name-i Hümayun Defteri, Tercüme Ali Kaya-İskender Türe-Manizheh Sadri, İstanbul 2014, s.61-71.

şehrini kurdu.⁵⁸⁸ Daha sonra Hindu Kuş Dağlarından Kuzey Hindistan'a ilerlemeye başladı.⁵⁸⁹

Hindistan'ın büyük bir bölümüne hâkim olmayı başaran Babürlü devleti, Evrengizib'in ölümünden sonraki otuz yıl içinde yıkıcı savaşlar sonucunda zayıflamıştı. Maratha İmparatorluğu'nun Hindu Marathaları, Orta ve Kuzey Hindistan'da geniş toprakları ele geçirirken, birçok mesih soyluları bağımsızlıklarını savunuyordu. Evrengizib'in en büyük torunu ve Babürlü Devletinin dokuzuncu hükümdarı Muhammed Şah, devletin dağılmasını durduramadı.⁵⁹⁰ Muhammed Şah döneminde devlet yönetimi zayıf olmasına rağmen, ülke oldukça zengindi. Bu durumu fırsat olarak gören Nadir Şah, ondan önce başka birçok yabancı işgalci gibi Babürlü Devletine ait toprakları kendi hâkimiyeti altına almak istedi. Bu amaç doğrultusunda Nadir, Muhammed Şah'a Kabil çevresindeki sınırları kapatmasını istedi. Böylece Afganların'ın karşı koyduğu isyankârların Kabil'e sığınmak istemeyeceklerini düşündü. Babürlüler bunu kabul etmelerine rağmen herhangi bir eylemde bulunmadı. Bu yüzden Nadir, duruma el koymaya karar vererek savaş ilan etti.

Gürcistan birliklerine bağlı bir komutan olarak keşif gezisine katılan Gürcistanlı II. Erekle (II. Heraclius) ile birlikte uzun bir yolculuğa başladı. Nadir, önce Peşaver'i ele geçirdi ardından da Lahor civarına geldi. Zakariya Han'ın hâkimiyeti altında olan Lahor, Nadir Şah tarafından ele geçirildi ve o, 12 gün boyunca orada kaldı. Bu sırada Hintli racaların Babürlü Devletine destek vereceğini haber alan Nadir, askeri alandaki yeteneklerini uygulayıp süratli bir şekilde keşif için önden askerlerini gönderdi ardından 16 şubatta kendisi Lahor'dan ayrıldı. Nadir'in Hindistan sınırına ulaştığını duyan Muahhmed Şah hemen yaklaşık 2000 fil ve seçkin askerlerden oluşan ordusunu hazırladı.⁵⁹¹ Nadir, Dehli şehrine yaklaşık 110 km uzaklıkta bulunan Karnal

⁵⁸⁸ Azmi Özcan, "Nadir Şah", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, İstanbul 2006, s.277.

⁵⁸⁹ Firidun Nurullabeyli Esədov, *Nadir Şah Evşar*, Baku 2011, s.44.

⁵⁹⁰ Satish Chandra, *History of Medieval India*, Hyderabad 2007, s.345, 368;

Sir Percy Sykes, *A History of Persia*, II, London 1915, s.352

⁵⁹¹ Sevinç, a.g.t., s.16.

şehrine ulaştı.⁵⁹² Burada bulunan Feyz Irmağı kıyısında muharebeye hazırlandı. O, yaklaşık altı bin atlıyı Muhammed'in ordusunu keşif için gönderdi. Bu sırada nehrin kenarına da askerlerini yerleştirerek geçişi engelledi. Raca Yolu'nu takip ederek ilerleyen Nadir ve ordusu Muhammed'in büyük bir orduya sahip olduğunu öğrendi.⁵⁹³

Mevcudu tam bilinmemekle beraber, takriben 80-100 kişilik sayısı az bir kuvvet olmasına rağmen Nadir'in Hindistan'a tertip ettiği bu sefer, zamanlama, takip edilen yol güzergahı ve ordunun iâşe, ikmalinin temini yönüyle bir mükemmellik arz ettiği gözlenmektedir.⁵⁹⁴ Ayrıca Türk-Hint kuvvetleri tarafından savunma tedbirlerinin alındığı ünlü Hayber Geçidinin aşılması⁵⁹⁵ ve 13 Şubat 1739'da Karnal'da Muhammed'in fil ordusuna rağmen kazanılan başarı, Nadir Şah'ın savaşlarda genel olarak hızlı süvari saldırı taktiği uygulamakla beraber atalarının usulü olan Turan taktiğinin tatbiki bakımından örnek bir zaferdir.⁵⁹⁶

Nadir bu zaferini şu şekilde tasvir etmiştir: "Bütün arzumuz işte böyle bir gün olup, ordugâhımızı muhafızlara teslim edip korumaya bıraktıktan sonra Allah'ın inayetini dileyip, mücehhez (donanımlı bir surette) hedefe ilerledik. Tam iki saat durmak dinlenmek bilmeyen harekâtımız, şiddetli ağır ateş ve top atışlarıyla desteklendi. Bundan sonra Allah'ın da yardımıyla aslan avcısı kahramanlarımız düşman hattını yardı ve savaş alanından kovup kovaladı ve her bir yöne çil yavrusu gibi dağıttı".⁵⁹⁷

Oğluna yazdığı bir mektupta ise: "Bu savaş iki saat sürmüştür. İki buçuk saati fatih askerlerimiz takip için harcamışlardır. Günün batmasına bir saat kala savaş meydanı bütünüyle düşmandan temizlenmişti. Onların ordugâhı kuvvetli hendek-

⁵⁹² David Marshal, *Lang Russia and Armenians of Transcaucasia 1797-1889: Documentary Record*, Columbia 1957, s.142.

⁵⁹³ Sevinç, a.g.t., s.17.

⁵⁹⁴ Lockhart, a.g.e., s.135-137.

⁵⁹⁵ Altaf Qadir-Zakir Minhas, "Khyber Pass in Imperial Politics of The Mughals (1519-1707)", *Journal of Research Society Pakistan*, Vol. 50, No 2, Lahore 2013, s.45,56.

⁵⁹⁶ William Irvine, *Later Mughals*, Lahore (tarihsiz), s.346.

⁵⁹⁷ Sykes, a.g.e., s.256

lerden müteşekkil olduğundan, tahkimatin çok büyük olmasından dolayı ordumuzun saldırıya geçmesine izin vermedik. Devasa bir hazine, birkaç tane fil, hükümdarın mühimmatından bir kısmı ve her türlü evsafa uygun ganimet zaferimizin karşılığında bir ödül olmuştur" der.⁵⁹⁸

Savaş sırasında Mir Bakşi, Davran Han öldürüldü ve Vezir Burhan al-Mülk, Sa'adat Han da esir alındı. Böylece Nizam'ül Mülk Asaf Cah ile Vezir Burhan al-Mülk, Sa'adat Han arasındaki anlaşma bozuldu.⁵⁹⁹ Nadir'in ordusu, Karnal'daki savaşta Babürlü Devletini kolayca yendi ve savaşın sonunda Babürlü başkentini ele geçirdi. Nadir'in bu galibiyet haberi hemen Dehli'ye ulaştı ve Babürlüler hemen önlem almaya başladı.

Nadir Şah'ın, zor günler yaşayan Babürlü Devletinin topraklarını ele geçirmesi, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşı sürdürme ve aynı zamanda Kuzey Kafkasya ve Orta Asya'daki diğer güçlerle de savaşmaya devam edebileceğini ispatladı.⁶⁰⁰

Nadir, Dehli'ye (Cihânâbad)⁶⁰¹ doğru yola çıktı. Saadet Han ve Tahmasb Han Celayir, Nadir'den bir gün önce ilerlemeye başlamıştı ve onlar Nadir'den evvel Dehli kapısına ulaştılar. Ancak kapılar kapılı idi. 7 mart günü Babürlü hükümdarı Lütfullah Han hemen kapıya geldi ve anahtarı Tahmasb Han'a teslim etti. İran hükümdarı, Lütfullah'ın hazır bir şekilde itaatkâr tavrına büyük bir memnuniyet duydu ve kendisinininkinden daha pahalı bir palto alarak kendi elleri ile kağana giydirdi.⁶⁰² 8 martta Muhammed Şah muhteşem misafirini karşılamak üzere, sarayı hazırlamak için şehre gelirken, bahçenin içinde Nadir ve ordusunu durdurdu. Babür ve Ekber'in oğlu veya torunu başkente taht-ı revan üzerinde sessizce ve tevazu ile geldi. Ne nev-

⁵⁹⁸ Sykes, a.g.e., s.260.

⁵⁹⁹ Faraz Anjum, "Nadir Shah's Invasion of India and Fall of Mughal Empire", *Journal of the Pakistan Historical Society*, Vol. LIII, Karachi 2005, s.103.

⁶⁰⁰ Michael Axworthy, *The Sword of Persia: Nader Shah, From Tribal Warrior to Conquering Tyrant*, New York 2006, s.177.

⁶⁰¹ Beş yüz yıllık geçmişi ile Hindistan'ın en eski şehirlerinden olan ve Türklerin de uzun yıllar nüfuz ettiği Dehli şehri Şah Cihan tarafından tesis edildiği için bu şehre "Cihanaabad" ismi verilmiş olup bu isim Hintliler tarafından da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bakınız, Sevinç, a.g.t., s.17.

⁶⁰² Lockhart, a.g.e., s.144.

betler çaldı ne sancaklar kalktı. Sadece İshak Han, Behruz Han ve Cavid Han gibi birkaç soylu ona eşlik etti.

9 mart Cuma sabahı Nadir, savaş atı üzerinde Dehli'ye giriş yaptı. Onun birlikleri Şalimar Bahçesi'nden Dehli sarayının kapısına kadarki yolun üzerine sıralanmışlardı. Nadir, Kızıl Kale'deki Divan-ı Has'ın yakınında bulunan Şah Cihan'ın sarayının odalarına yerleşti. Muhammed Şah da Asad Burc'un yakınına yerleşti.⁶⁰³ O gün Nadir'den sorumlu Saadet Han ev sahibi olarak hareket etti ve Nadir için önce akşam yemeğini hazırlattı. İran ordusu için kamp kurdu, askerlerin bazıları kalenin etrafında, bazıları ise şehrin kenarındaki Yamuna sahilinin kıyısında, bir kısmını da şehir boyunca evlere yerleştirdi.⁶⁰⁴

21 mart sabahı hem Nevruz, hem de İd-uz-zuha (Bakri) idi. Bu günün sabahında Cuma Camisi ve diğerlerinde Nadir'in adına hutbe okutuldu ve Dehli'nin başkent anahtarları Nadir'e teslim edildi. O, Hint topraklarında bütün evrenin yöneticisi ilan edildi.⁶⁰⁵

Nadir'in bu işgali, kentte fiyat artışlarına yol açtı. Şehir yöneticisi fiyatları daha düşük bir seviyede indirmeye çalıştı ve Avşar birlikleri bunu yerine getirmek için Pahar Ganc'daki pazara gönderildi. Ancak, yerel tüccarlar düşük fiyatları kabul etmeyi reddettiler ve bu da bazı Avşar birliklerinin saldırıya uğraması ve öldürülmesine neden oldu.⁶⁰⁶

Nadir'in Kızıl Kale'de bir kadın bekçi tarafından öldürüldüğü söylentileri yayıldığında, 11 mart pazar sabahı gün ağarırken herkes sokaklara dökülmüştü. Özellikle Avşar askerlerinin Hintliler tarafından öldürüldüğünü duyan Nadir, misilleme yapmak için zırhlı kıyafetlerini giydi, atına bindi ve korumalarını yanına aldı, Cevel Pazarı'na yakın Çandni Çok'un ortasında yer alan Ruşen-üd-devle'nin Altın Camisi'ne doğru ilerledi. Orada, önceki gece kimlerin askerlerini öldürdüğünü tespit etti. Ardından, nevbetler eşliğinde, büyük savaş kılıcını kınından

⁶⁰³ Lockhart, a.g.e., s.145.

⁶⁰⁴ Jaunath Sarkar, **Nadir Shah in India**, Calcutta 1973, s.68-70.

⁶⁰⁵ Lockhart, a.g.e., s.145.

⁶⁰⁶ Lockhart, a.g.e., s.147.

çıkardı, Avşar birliklerinin sessizliği büyük ve yüksek sesle alkış ve vahşi tezahüratlarına bıraktı. Bu, savaşı başlatmak için bir işaret oldu. Askerler hemen kılıçlarını kuşandılar. Hindular ve Müslümanlar tarafından yoğun bir şekilde nüfuz edilen Çandni Çok ve Dariba Kalan, Fatehpuri, Faiz Bazar, Hauz Kazi, Cohri Bazar ve Lahor, Acmer ve Kabil kapıları gibi Dehli bölgelerine hareket edildi. Nadir'in askerleri pek çok evi yağmaladı, tüm erkekler yaşına bakılmaksızın öldürüldü ve bütün kadınlar köleliğe hükmedildi. Ayrıca onlar birçok evi ateşe verdi ve orada Hindu ve Müslümanların pek çoğu yanarak can verdi.⁶⁰⁷

Nadir'in bu harekâtı sabah saat dokuzda başladı ve saat öğlen yaklaşık ikiye kadar da şiddeti hiç azalmadan sürdü. Daha sonra Muhammed Şah, son derece alçak gönüllülükle, en yüksek soyluları olan Nizam ile Vazi'yi öfkesini yatıştırmak ve barış için Nadir'in yanına gönderdi. Nadir, onları dinledi çünkü kan dökülmesinden hiç hoşlanmıyordu. O, bu harekâtı sadece Hint nüfusunun yükselişine duyduğu korkuya karşı bir savunma mekanizması olarak emretmişti.⁶⁰⁸

Sonunda, müttefiklerin merhamet için umutsuzca yalvarışlarından birkaç saat sonra Nadir Şah, savaş kılıcını tekrar kınına koyarak kan dökülmesinin durdurulması için işaret verdi ve kutvala, İran ordusunun elçileriyle birlikte şehre gitmeleri ve katliamı durdurmalarını emretti. O gün altı saat boyunca, yaklaşık 20.000 ila 30.000 Hintli erkek, kadın ve çocuğun şehirdeki katliam sırasında Avşar birlikleri tarafından katledildiği söylenmektedir.⁶⁰⁹

Dehli'de gerçekleşen bu olayın ardından Nadir, tahıl ambarlarının mühürlenmesini ve muhafızların buralara yerleşmesini emretti. Aynı zamanda şehri yatırım yapmak, giriş ve çıkışları önlemek için birkaç süvari birliği de kurdu. Şehir kuşatma durumundaydı; yollar tamamen kapalıydı. Katliamdan kurtulanlar ise kıtlık ile karşı karşıya kaldı. Dehli'yi terk edip komşu köylere gitmeye çalışanlar, süvari devriyeler tarafından yaka-

⁶⁰⁷ Sarkar, *a.g.e.*, s.68-70.

⁶⁰⁸ Sarkar, *a.g.e.*, s.74.

⁶⁰⁹ John Clark Marshman, *The History of India*, Serampore 1863, s.199-200.

landılar, burunları kesilerek ve araçlarından yoksun bırakılarak, şehre geri döndürüldüler. İran şahının yanındaki yas heyeti birkaç gün bekledi ve en sonunda ihtiyaçlarını almaları için Faridabad'a gitmelerine izin verildi. Ancak köyler hâlâ güvenli değildi. İranlılar 30 ya da 40 kilometre boyunca başkent etrafında dolandı, köyleri tarlaları yağmaladı ve direnen halkı öldürdü. Martın başlarından itibaren Dehli yolu üzerindeki Panipat, Sonapat ve diğer kasabalar da Nadir'in hâkimiyetine girdi.⁶¹⁰ Böylece Babürlü Devleti Sind bölgesi dâhil İndus'un ötesinde kalan bütün yerleri kaybetti.⁶¹¹

Bu harekâtın sonunda Nadir tarafından Dehli halkına 20 milyon rupi para cezası verildi. Muhammed Şah, kraliyetin hazinesine anahtarları teslim etti ve ardından Tavus Tahtını⁶¹², İran şahlığının bir sembolü olarak hizmet eden Nadir Şah'a verdi.⁶¹³ Diğer muhteşem mücevherlerin, hazineleri arasında Nadir, Kuh-i-Nur ve Darya-i-Nur ("Işık Dağı" ve "Deniz Işığı") elmaslarını⁶¹⁴ da aldı.⁶¹⁵ Ayrıca fillerden oluşan pek çok hayvan, 500.000 altın ve 800.000 gümüş de Nadir'in hazinesine aktarıldı.⁶¹⁶

Nadir ve Avşar birlikleri 1739 yılının başında 52 gün Dehli'de kaldıktan sonra 16 Mayıs 1739'da⁶¹⁷ Dehli'den ayrılmadan önce, yol üzerindeki hemen hemen bütün bölgeleri kapsayan İndus'un doğusunu topraklarına kattılar.⁶¹⁸ Böylece Kâbil, Gazne, Sind vilayetleri, Tibet ve Keşmir sınırından Büyük Okya-

⁶¹⁰ Sarkar, *a.g.e.*, s.77

⁶¹¹ İrfan Habib, *Medieval India*, New Delhi 2013, s.121.

⁶¹² Nâdir Şah, Taht-ı Tâvûs'u daha sonra I. Mahmud'a hediye olarak göndermiş olup günümüzde Topkapı Sarayı Hazine Dairesi'nde bulunmaktadır. Bakınız, Münir Aktepe, "Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht-ı Tavus Hakkında", *Tarih Dergisi*, Sayı 28-29, İstanbul 1975, s.113-122.

⁶¹³ Sykes, *a.g.e.*, s.354; Aktepe, *a.g.m.*, s.116-118.

⁶¹⁴ Bunlar İngiliz ve İran hazinelerinin bir parçası olup, halen İngiliz kraliyet ailesindedir. Bakınız, Özcan, *a.g.m.*, s.277.

⁶¹⁵ Richard Bentley, *The Invasion of India*, London 1879, s.168

⁶¹⁶ Sevinç, *a.g.t.*, s.19; Jadunath Sarkar, *Fall Of The Mughal Empire*, Vol. 1, New Delhi 1971, s.3.

⁶¹⁷ Esâdov, *a.g.e.*, s.17.

⁶¹⁸ Axworthy, *a.g.e.*, s. 212, 216.

nus'a kadar Tehte-ha ismiyle anılan sahanın tüm kale ve benderleri İran topraklarına dâhil edildi.⁶¹⁹

Dehli'den ele geçirilen yağma o kadar külliyetliydi ki, Nadir geri dönüşünü takip eden üç yıl boyunca İran'da vergilendirmeyi durdurdu.⁶²⁰ Nadir Şah'ın Doğu'daki çökmekte olan Babür Devletine karşı kazandığı bu zafer, onun yeniden batıya dönmesini ve Osmanlılarla yüzleşmesini sağladı. Osmanlı Sultanı I. Mahmud, 1748'de ölümüne kadar yakın bir işbirliği yaptığı İran ile Osmanlı-İran Savaşı'nı (1743-1746) başlattı. Nadir'in Hindistan'daki zaferi sonucunda Babürlü Devletinin aşırı zayıflığından yararlanarak yabancı bir işgalci olan İngilizler de bu fırsatı değerlendirmek üzere harekete geçti.⁶²¹

Sonuç olarak çevikliği ile bilinen Avşar oğullarından Nadir, İran şahı olduktan sonra Hindistan üzerine düzenlediği seferler ve özellikle de Dehli şehri üzerine yaptığı çıkartma ile sadece İran coğrafyası değil, Orta Asya'nın tamamında adından söz ettirmiştir. Nadir Şah'ın kendisi gibi bir Türkmen beyi olan Muhammed Şah'a karşı elde ettiği bu zafer, onun modern literatürde İskender, Timur ve Napolyon ile mukayese edilmesini sağladı.⁶²² Dehli'yi ele geçiriş biçimi ile sert ve acımasız olarak çeşitli milletlerin tarihi kaynaklarına geçen Nadir, Hindistan'da kendi soyundan olan Babürlü Devletinin yıkılmasında önemli rol oynamıştır. Ancak Delhi harekâtı sonrasında tekrar Hindistan'a gelen Nadir, Hindistan'ın yönetimini yine kendi soydaşı olan Muhammed Şah'a geri vermiştir.⁶²³

Hindistan coğrafyasında özellikle Karnal ve Delhi'de elde ettiği başarılar ona "şahlar şahı" unvanını kazandırdı. Ayrıca söz konusu coğrafyada elde ettiği bu zaferle Gazneli Mahmud ve Babür Şah'dan sonra Hint topraklarını ele geçiren üç büyük fatihten biri oldu. Bunlardan Gazneli Mahmud İslamiyeti yayma, Babür Türkistan'da elinden kaçırdığı saltanatı yeniden ka-

⁶¹⁹ I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, s.97; Marshman, a.g.e., s.197-201.

⁶²⁰ Axworthy, a.g.e., s.1-16, 175-210; Ateş, a.g.t., s.91

⁶²¹ Axworthy, a.g.e., s. xvi

⁶²² Özcan, a.g.m., s.277.

⁶²³ Ateş, a.g.t., s.123.

zanma, Nadir ise sadece fütuhat için Hint topraklarına gelmişti.⁶²⁴

Nadir'in, oğullarından birine Cengiz, torunlarına ise Oğuz Han, Ulduz (Yıldız) Han, Timur Han, Öktey (Ögeday) Han gibi Türk kahramanlarının adını vermesi onun güçlü bir soy bilincine sahip olduğunun en önemli göstergesidir. Hatta öyle ki Hindistan seferi sırasında Nadir'in Muhammed Şah'la yaptığı görüşmelerde bu iki Türk hükümdarının Türkçe konuştuğu bilinmektedir.⁶²⁵ Dolayısıyla 1739 yılında çetin bir mücadeleye maruz kalan Dehli şehri bir Türk hükümdarın hâkimiyetinden çıkıp başka bir Türk şahının idaresine girmiştir.

KAYNAKÇA

Aktepe, M., "Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht-I Tavus Hakkında", **Tarih Dergisi**, Sayı 28-29, İstanbul 1975

Anjum, F., "Nadir Shah's Invasion of India and Fall of Mughal Empire", **Journal of the Pakistan Historical Society**, Vol. LIII, Karachi 2005

Ateş, A., **Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri**, Doktora Tezi, Isparta 2001

Axworthy, W., **The Sword of Persia: Nader Shah, From Tribal Warrior to Conquering Tyrant**, New York 2006

Bentley, R., **The Invasion of India**, London 1879

Chandra, S., **History of Medieval India**, Hyderabad 2007

Esədov, F.N., **Nadir Şah Evşar**, Baku 2011

Fraser, J., **History of Nadir Shah**, London 1742

Gömeç, S.Y., **Hindistan'da Türkler**, Ankara 2013

Habib, İ., **Medieval India**, New Delhi 2013

⁶²⁴ Saadettin Yağmur Gömeç, **Hindistan'da Türkler**, Ankara 2013, s.107.

⁶²⁵ Irvine, a.g.e., s.350.

I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, 3 Numaralı Name-i Hümayûn Defteri, Tercüme Ali Kaya-İskender Türe-Manizheh Sadri, İstanbul 2014

Irvine, W., **Later Mughals**, Lahore (tarihsiz)

Kaşgarlı Mahmud, **Divan-ı Lügat-it-Türk**, C. I, Çev. B.Atalay, Ankara 1998

Lockhart, L., **Nadir Shah**, Lahore 1976

Marshal, D., **Lang Russia and Armenians of Transcaucasia 1797-1889: Documentary Record**, Columbia 1957

Marshman, J.C., **The History of India**, Serampore 1863

Minosrky, V., "Nadir", **İslam Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul 2006

Özcan, A., "Nadir Şah", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 32, İstanbul 2006

Qadir, A-Minhas, Z., "Khyber Pass in Imperial Politics of The Mughals (1519-1707)", **Journal of Research Society Pakistan**, Vol. 50, No 2, Lahore 2013

Sarkar, J., **Fall Of The Mughal Empire**, Vol. 1, New Delhi 1971

Sarkar, J., **Nadir Shah in India**, Calcutta 1973

Sevinç, T., "Nadir Şah'ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları", **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 24, Isparta 2011

Sümer, F., **Oğuzlar**, İstanbul 1992

Sümer, F., **Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Ankara 1992

Sykes, S.P., **A History of Persia**, II, London 1915

Togan, Z.V., **Bugünkü Türk ili Türkistan ve Yakın Tarihi**, İstanbul 1981